

José Antonio Donaire

TURISME CULTURAL
ENTRE L'EXPERIÈNCIA I EL RITUAL

Turisme Cultural - Cultural Tourism, 1
Col·lecció dirigida per Dolors Vidal-Casellas

José Antonio Donaire

TURISME CULTURAL
ENTRE L'EXPERIÈNCIA I EL RITUAL

edicions vitel·la

Publicat per Edicions Vitel·la
Major, 8. 17141 Bellcaire d'Empordà
Tel. i Fax 00 34 972 765 913
gemma.garcia@edicionsvitella.com
www.edicionsvitella.com

Primera edició: maig 2008

© del text, José Antonio Donaire
© d'aquesta edició, Edicions Vitel·la

Coberta de Marc Vicens
Impressió: Agpograf impressors s.a.

ISBN: 978-84-936250-1-6
Dipòsit legal: Gi-383-2008

Queda rigorosament prohibida, sense l'autorització dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment.

ÍNDIX

Pròleg	7
Introducció: Turisme cultural. Les identitats visitades	11
1. El fil d'Ariadna	15
1.1. Turisme, cultura i turisme cultural	16
La riba nord: el turisme	17
La riba sud: la cultura	22
L'espai d'aiguabarreig: el turisme cultural	28
1.2. El turisme cultural a la carta	39
El patrimoni protegit	39
El patrimoni infinit	42
El patrimoni visitat	50
1.3. Turisme cultural o turistes culturals?	53
Turistes	54
Turistes culturals	58
2. El rastre d'Herodot	63
2.1. La mirada romàntica	64
2.2. El naixement del turisme	77
2.3. El turisme fordista. La mirada repetida	89
2.4. El nou turisme. Postfordisme o neofordisme?	99
Les noves formes del turisme cultural en l'escenari postmodern	108
Turisme cultural fordista en el postfordisme	121
3. Les llums de Lumière	127
3.1. El simbòlic en el turisme cultural	130
La construcció dels símbols turístics	132
La construcció dels símbols culturals	144

La construcció dels símbols comercials	150
Els turistes culturals com a semiòlegs	154
3.2. Els mitjans de producció i reproducció dels signes	157
Els llibres de viatges	158
Les guies de turisme	164
La mirada fotogràfica	171
El turisme i el cinema	179
4. Des de l' <i>aleph</i>	185
4.1. El magnetisme dels nodes	186
L' <i>eiffelització</i>	191
La selecció dels nodes	194
4.2. Els paisatges semiològics	201
La turistificació dels espais semiològics	208
4.3. Els espais textuais dels itineraris	212
4.4. La captura de l'immaterial. El turisme cultural efímer	219
4.5. La re-construcció dels llocs. Els espais simulats	228
5. El foc de Prometeu	233
5.1. La gestió territorial del turisme cultural	235
5.2. La gestió dels fluxos	246
5.3. "Més és menys". Els límits d'acollida	254
5.4. El turisme cultural 2.0	260
6. Turisme cultural. Miralls i reflexos	265
La cultura i les cultures	265
Els nodes i els espais	266
Les imatges i la identitat	267
La paròdia i la transcendència	268
L'experiència i el ritual	269
7. Bibliografia	271
Pàgines web consultades	285

PRÒLEG

Aquest és el primer volum de la col·lecció *Turisme Cultural-Cultural Tourism* d'Edicions Vitel·la. Aquesta col·lecció representa la intersecció de, com a mínim, tres realitats. La primera, la iniciativa d'Edicions Vitel·la d'obrir una línia de publicacions especialitzada en turisme cultural; la segona, l'aposta de la Universitat de Girona per la creació i sosteniment de la Facultat de Turisme amb una línia de recerca sobre el turisme cultural, i la tercera, l'impuls d'estratègies per part de les institucions i els ens de promoció turística per tal de permetre que emergeixin la potència, la bellesa i el coneixement que dimana del patrimoni; de tot el patrimoni, el del passat i el del present. Entre aquestes institucions, hem de destacar la Diputació de Girona, que amb la seva col·laboració en aquesta iniciativa vol promoure i difondre el turisme cultural pensat i treballat des d'aquí amb l'objectiu de fer-lo arribar al públic nacional i internacional, alhora que, en sentit invers, vol fer-nos propers els millors textos especialitzats publicats arreu del món.

Aquesta feliç iniciativa neix en correspondència simètrica a les que van sorgir a Catalunya ara fa, justament, cent anys. Fa un segle, Catalunya va viure una situació d'efervescent en relació al turisme. Deixeu-me que posi, entre altres propostes a favor de la internacionalització del país, dos exemples: el primer, quan s'adjectivà amb "brava" la costa més nord-oriental de la Península Ibèrica i s'esdevingué així la coneguda "Costa Brava". A partir d'aquest moment va començar una allau d'iniciatives per atraure la mirada dels visitants, sobretot estrangers, cap a una geografia central de l'espai mediterrani que era, al mateix temps, un espai central de la nova geografia turística europea, és a dir, espai íber, grec, romà, paleocristià, romànic, gòtic, espai

modernista, noucentista i espai regenerat i regenerador de principis del segle XX, moment en què la civilitat donava una gran oportunitat al turisme. L'altre exemple és la constitució de la Societat d'Atracció de Forasters de Barcelona. Una entitat formada per més d'un centenar de membres, des de persones físiques i jurídiques fins a institucions públiques, que invertiren una bona part dels seus esforços a fer visibles, en l'imaginari internacional, Barcelona i Catalunya.

En aquell moment, el turisme era tot ell cultural i el turisme de salut i balneari era concebut com una part del turisme cultural. La Guerra Civil, i més tard la Segona Guerra Mundial, van provocar una retracció i un càstig social tan espectaculars que, quan semblava que es podrien restablir les condicions per a una represa del “viatge” com a forma generalitzada d'adquisició de coneixement, les noves condicions laborals i sindicals dels treballadors d'Europa van canviar el rumb del turisme cultural en turisme vacacional. És durant les dècades següents que el desenvolupament turístic es va convertir en espais estandarditzats de consum territorial, tot posant de moda l'oblit i la negació dels recursos culturals en el turisme.

A partir de finals dels vuitanta, però, i fins avui, el turisme i la cultura s'han desenvolupat conjuntament de manera espectacular. Les institucions, les empreses i els mercats –sabadors que la principal riquesa d'un continent a llarg termini és el seu patrimoni– han apostat per rehabilitar, físicament i espiritualment, Europa. No obstant això, faltava una col·lecció de reflexió que permetés una conversa oberta amb els estudiosos, els polítics, els tècnics, els estudiants o els arquitectes continguts de les TIC, entre altres. En definitiva, mancava un mitjà que propiciés un intercanvi amb els agents turístics i agents culturals del nou magma internacional, en general, i del nou magma de l'espai europeu d'educació superior, en particular.

Hem volgut inaugurar aquesta col·lecció amb un text de José Antonio Donaire. Donaire és professor i investigador de la Universitat de Girona i imparteix docència al Màster Interuniversitari en Direcció i Planificació del Turisme organitzat conjuntament per la Universitat de Girona i la Universitat Rovira i Virgili. Ha

impartit lliçons en moltes altres universitats europees i americanes. Es tracta d'un professor-enginyer que crea i compacta nous continguts en matèries que permeten un creixement intel·lectual i empíric alhora. La seva passió pels autors frontera, allà on l'antropologia, la geografia, l'art, l'economia, la ciència dialoguen i, encara més, la seva passió pel que encara no coneix, el fan un model d'innovació permanent. Coneixedor de tota la literatura acadèmica rellevant en turisme, elabora un discurs que pot interessar a diversos públics, ja que dialoga permanentment amb els arquitectes de continguts des de posicions diverses. Moltes persones interessades en turisme cultural podran trobar en aquestes pàgines, magníficament exposades, algunes de les experiències, pensaments, dubtes i omissions de l'autor.

Per acabar, també vull aportar una dada personal: he tingut, i tinc, la sort de compartir despatx amb en José Antonio Donaire. Aquest és un privilegi pel que suposa de creació d'atmosferes laborals i de mediacions entre les realitats i les sempre interessants aspiracions intel·lectuals. Treballar amb en Donaire significa, per dir-ho de forma planera, estar treballant en un dels millors laboratoris de turisme del món; i en darrer terme, aquest és un gran honor.

Dolors Vidal-Casellas
Girona, primavera 2008